

› Veterinair

Koliek

Iets om van tevoren al eens over na te denken?

Koliek is iets waar iedere paardenhouder mee te maken kan krijgen. Vroeg onderkennen, snel de dierenarts bellen én er tevoren al eens over nadenken, kan veel problemen voorkomen.

Tekst & beeld: **PROF. DR. MARIANNE SLOET** – UNIVERSITEITSKLINIEK VOOR PAARDEN, UTRECHT

Het begrip 'koliek' omvat alle symptomen die kunnen optreden als gevolg van pijn in het lichaam. Indien de oorzaak van de koliek gelegen is in het maagdarmkanaal wordt er gesproken van 'ware koliek'. Van 'valse koliek' is sprake als de oorzaak gelegen is in de borst of buikholte, maar buiten het maagdarmkanaal en het buikvlies. Voorbeelden van valse koliek zijn een draaiing van de baarmoeder, een draaiing van een testikel, een abces of tumor van een eierstok en blaasstenen. Vaak kan de diagnose door middel van (rectaal) voelen worden gesteld. Wanneer er pijnuitingen zijn ten gevolge van pijn buiten de lichaamsholten, bijvoorbeeld in de spieren (spierbevangenheid) of in de huid (zonnebrand op basis van toxische stoffen), wordt wel gesproken van 'schijnbare koliek'.

Rectaal onderzoek van een paard met koliek.

Symptomen

Koliekverschijnselen kunnen enorm verschillen, zowel in ernst als in wijze van uiten. Koliekverschijnselen treden vaak acuut en meestal aanvalsgewijs op. Bij lichte pijn zal het paard alleen wat krabben met de voorbenen en zo nu en dan eens omkijken naar de buik. Is de pijn ernstiger, dan wordt het dier onrustiger, gaat afwisselend liggen en weer staan en kan naar de buik gaan trappen of zelfs bijten. Is het nog erger, dan zal het paard ook gaan rollen en daarbij zo nu en dan op de rug blijven liggen. Dieren met koliek zweten soms ook hevig. Een enkele keer kunnen ze als een hond op hun achterhand gaan zitten.

Pijn verdwijnt

Bij ernstige koliekoorzaken kunnen de pijnuitingen in een later stadium verdwijnen. Enerzijds doordat de dieren in shock raken en anderzijds omdat een volledig afgeklemd darm geen pijngevoelens meer veroorzaakt. In het eerste geval zweten de dieren vaak, hebben wijde neusgaten en zijn ze sloom en suf. Ze staan vaak met het hoofd naar beneden, lijken erg 'in zichzelf gekeerd' en staan met de benen uit elkaar om zo hun evenwicht te bewaren.

Afhankelijk van ras en karakter

De heftigheid van de koliekverschijnselen is tevens afhankelijk van het ras van het dier, waarbij karakter en leeftijd ook een rol spelen. Meer koudbloedige paarden, zoals trekpaarden, Friezen en Fjorden, vertonen doorgaans (veel) minder klinische symptomen dan meer warmbloed- en volbloedtypes, zoals Engelse volbloeden, KWPN'ers en Arabieren. Ook kunnen individuele dieren afhankelijk van hun karakter meer of minder pijnuitingen vertonen. Jonge dieren vertonen vaak meer symptomen dan oudere dieren.

Oorzaak?

Aan de hand van de uitwendige koliekverschijnselen is meestal niet uit te maken wat de exacte oorzaak is van de koliek. Bij zeer heftige pijnuitingen is de kans op een levensbedreigende oorzaak echter heel groot, terwijl bij minder heftige pijnuitingen dit niet te voorspellen is. De dierenarts kan op basis van de ernst van de symptomen én een goed klinisch onderzoek, inclusief een rectaal onderzoek, vaak wel een inschatting maken of chirurgisch ingrijpen noodzakelijk is.

Snel beslissen

Als door de dierenarts wordt ingeschat dat een koliekoperatie noodzakelijk is, moet dit zo snel mogelijk gebeuren en kan niet zomaar enkele uren worden afgewacht. Er moet dus snel worden besloten. Daarom is het goed om hier van tevoren al eens over na te denken en ook al eens met de verzekering over te praten. Koliek treedt nogal eens op in de nachtelijke uren en het is goed tevoren te weten of men, als het zover zou komen, het paard wel of niet wil laten opereren. Hierbij spelen onder meer mee: de emotionele en financiële waarde van het paard, de leeftijd, eventuele andere problemen zoals een ernstig peesprobleem, longklachten of andere aandoeningen. Een koliekoperatie met nazorg kost zo'n €5000 tot €7000. De dierenarts/specialist kan op basis van het klinisch onderzoek en de bloedwaarden aangeven hoe de kansen ongeveer liggen.

Verzekering

Zeker bij koliek is het verstandig goed na te gaan wat precies de polisvoorwaarden van de verzekering zijn. Een paarden-ziektekostenverzekering is niet vergelijkbaar met een mensen-ziektekostenverzekering, maar wel met een

allriskverzekering van een auto. Als de kosten van een operatie de verzekerde waarde waarschijnlijk zullen overstijgen, moet goed van tevoren worden overlegd of de verzekering wel zal vergoeden. Anderzijds, bij een duurder paard, mag de verzekering, ook als er geen ziektekostenverzekering is, toch verlangen dat de eigenaar als 'goed huisvader' voor zijn paard zorgt en dus het dier laat opereren als dit door de dierenarts of specialist wordt aangeraden. De meeste paarden-verzekeringsmaatschappijen zijn dag en nacht voor overleg bereikbaar.

Krampkoliek

De meest voorkomende oorzaak van koliek is krampkoliek. De krampen kunnen zowel optreden in de dunne darm als in de dikke darm. De exacte oorzaak van krampkoliek is niet bekend. Factoren die mogelijk een rol spelen zijn sterke afkoeling (regen, koud weer, eten van bevroren voedsel of het drinken van ijskoud water), het snel opnemen van voedsel tijdens een pauze bij zware werkzaamheden, larven van worminfecties en voerwisselingen. Sommige paarden zijn erg gevoelig voor bepaalde weersinvloeden en vertonen dan ook regelmatig krampkoliek.

› Symptomen

Krampkoliek gaat nogal eens gepaard met heftige koliek-aanvallen. Deze aanvallen duren doorgaans ongeveer vijf tot vijftien minuten. Bij klinisch onderzoek worden door de dierenarts weinig afwijkingen gevonden. De hartslag is ondanks de hevige pijnuitingen niet of zeer weinig gestegen. De slijmvliezen zijn normaal van kleur en de buikomvang is niet toegenomen. De borborygmi (darmgeluiden) zijn vaak wat luider en voortdurend aanwezig, terwijl ze wat hoog van toon kunnen zijn. Bij rectaal onderzoek zijn

Een paard met koliek die staat en krabt. Het zweet is duidelijk zichtbaar, het stro op het lichaam verraadt dat het paard recent gerold heeft.

er in het algemeen geen afwijkingen te voelen. Soms kan de dierenarts contraherende (samentrekkende) dunne darmen voelen, die korte tijd later weer zijn verdwenen. Tijdens de koliek blijft er normale mestpassage. De stevigheid van de mest kan daarbij los-gebald tot zelfs dun worden.

› Behandeling

De prognose van krampkoliek op zich is goed. Als behandeling zou kunnen worden volstaan met het warm houden en eventueel wandelen. Het is echter van belang om zich te realiseren dat darmkrampen een belangrijke veroorzaker kunnen zijn van liggingsveranderingen. Daarom verdient het toch aanbeveling om bij ieder koliekgeval de dierenarts te laten komen om een waarschijnlijkheidsdiagnose te stellen. Als er inderdaad sprake is van krampkoliek zal de dierenarts behandelen met een kortwerkend krampwerend middel, eventueel in combinatie met een kortwerkende pijnstiller. Bij (top)sportpaarden verdient het aanbeveling om goed met de dierenarts te overleggen of een pijnstiller echt nodig is. Alleen een krampwerend middel heeft een wachttijd van 24 uur voor wedstrijden en met een pijnstiller is dit vaak meerdere dagen tot weken.

› Verzorging na

Bij een krampkoliek mag het paard enkele uren niet eten, maar kan daarna al weer snel voorzichtig worden opgevoerd, bijvoorbeeld één dag een half rantsoen en dan weer naar het normale rantsoen. Ook mag het paard direct al weer wat beweging krijgen. Bij andere vormen van koliek is het beter iets geleidelijker op te voeren dus bijvoorbeeld één dag een kwart rantsoen, één dag een half rantsoen en dan weer naar vol rantsoen.

Verstopping

Na krampkoliek is een 'verstopping van de dikke darm' de meest voorkomende oorzaak van koliek. Deze verstopping treedt meestal op in een bocht van de dikke darm voor het bekken (flexura pelvina) en soms in de maagvormige verwijding van de dikke darm aan de rechterkant van de buik (rechter dorsale colon). Deze problemen zijn bij rectaal voelen voor de dierenarts meestal goed te herkennen. Aanleiding tot het ontstaan van een verstopping zijn vaak het eten van veel stro, slecht kauwen als gevolg van kiesgebreken, uitdroging (vooral bij erg warm weer) en/of te weinig of te onregelmatige lichaamsbeweging.

› Symptomen

Koliek als gevolg van een verstopping in de dikke darm is meestal gering en treedt vaak aanvalsgewijs op. Deze paarden staan vaak langdurig gestrekt, waarbij het lijkt of zij willen urineren. In eerste instantie is er nog enige passage van in het algemeen droge mest. De pols blijft meestal min of meer normaal. Alleen in die gevallen waarbij de verstopping ook gepaard gaat met gasophoping (meteorismus) of de verstopping leidt tot maagoverlading omdat er vocht uit de dunne darm terugstroomt naar de maag, zal de hartslag duidelijk stijgen.

› Behandeling

Als de diagnose 'verstopping van de dikke darm' met zekerheid is gesteld, kan de dierenarts het paard laxeren met een geconcentreerde zoutoplossing. Deze zoutoplossing wordt door middel van sonderen (zie later) ingegeven. Sommige dierenartsen beginnen liever met paraffine, omdat dat wat milder werkt en geven daarna enkele malen een minder sterke (isotone) elektrolytenoplossing. De vooruitzichten voor een dikke-darm-verstopping zijn in het algemeen gunstig, al kan het verloop vrij langdurig zijn. Deze paarden dienen te vasten totdat de verstopping is verdwenen. Aansluitend worden zij gedurende enkele dagen gerantsoeneerd gevoerd. Om de beweeglijkheid (motiliteit) van de darmen te bevorderen moeten de dieren regelmatig (bijvoorbeeld tien minuten per uur) worden afgestapt. Wordt de obstipatie veroorzaakt doordat de dieren te veel stro hebben opgenomen, dan dient ter preventie het strooisel veranderd te worden. Bedenk dat bij overschakelen naar vlas sommige paarden van het vlas eten en dat vlas een hele vervelende verstopping van het laatste deel van de dunne darm kan veroorzaken (ileumobstipatie). Het is dus belangrijk dat een paard altijd voldoende goed ruwvoer krijgt aangeboden, zodat het dier niet van zijn bedding gaat eten.

Zandkoliek

Een derde nog wel eens optredende oorzaak van koliek is 'zandophoping'. Paarden en pony's die op schrale weides of in zandpaddocks lopen, nemen soms grote hoeveelheden zand op, tot soms wel 40 tot 50 kg bij een volwassen KWPN-'er. Het opgenomen zand hoopt zich op in de dikke darm.

Inbrengen van een neussonde bij een paard met een praam op. Vaak is een praam noodzakelijk om de neussonde veilig te kunnen inbrengen.

Een paard met koliek wat afstappen is prima, maar blijf zeker niet urenlang rondzeulen.

› Symptomen

De zandophopingen ontstaan doorgaans geleidelijk en geven meestal alleen aanleiding tot vermageren, soms tevens tot diarree of steeds weer terugkerende koliek-aanvallen. De zandophoping kan doorgaans niet rectaal gevoeld worden, maar vaak zit er wel teveel gas in de dikke darmdelen. Ook kan zand in de mest worden gevoeld of door middel van de handschoenproef worden aangetoond. Als de dierenarts een paard verdenkt van zandophoping kan er in een kliniek een röntgenopname van de buik worden gemaakt (daar is wel veel straling voor nodig).

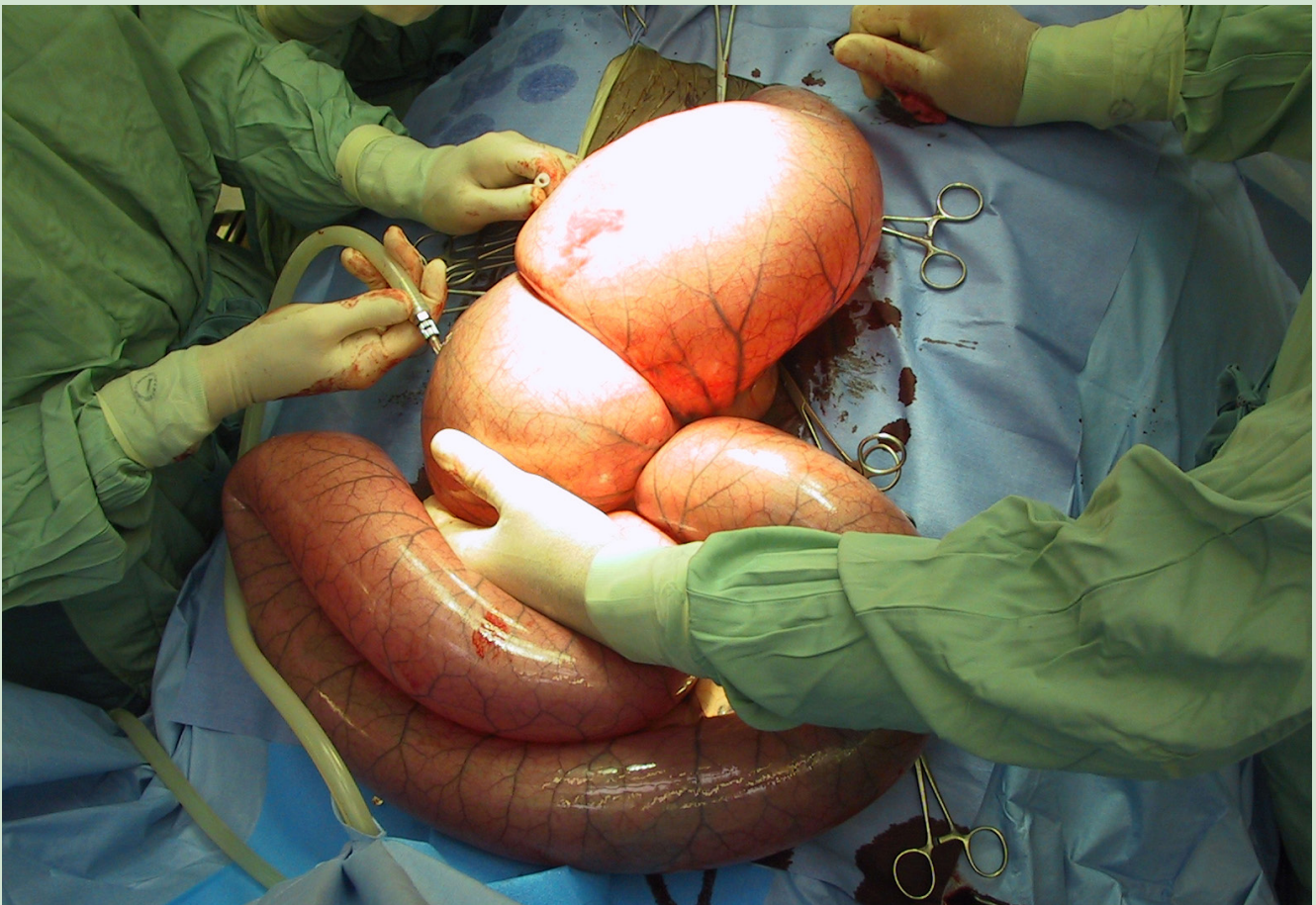
› Handschoenproef

De dierenarts doet een handvol mest in een handschoen en voegt water toe en mengt de mestballen met het water.

Vervolgens wordt de handschoen opgehangen en binnen vijf tot tien minuten is het zand, als het in de mest aanwezig is, in de vingers zichtbaar. De zanduitscheiding in de mest kan van dag tot dag enorm verschillen, soms komen er mestballen af die een-en-al zand zijn.

› Behandeling

Afhankelijk van de klinische verschijnselen en de toestand van het paard kan enkele dagen behandeld worden met een laxeermiddel (paraffine) en gedurende langere tijd met psylliumzaad of psylliumvezels. Soms is een operatie nodig, maar dit is wel een risicovolle operatie omdat de darmdelen met zand soms erg zwaar zijn, terwijl de darmwand niet meer in goede conditie is en makkelijk kan scheuren.

Bij een koliekoperatie wordt zeer veel gas in de darm gevonden, dit wordt door middel van een naald met een slangetje aan een pomp afgevoerd.

Dit paard met een afsluitingskoliek is net op tijd (dat wil zeggen: voordat de maag scheurt als gevolg van overlading) gesondeerd en er is ongeveer 30 liter afgeheveld.

Gaskoliek

Gasophoping (meteorismus) ontstaat meestal in de dikke en de blinde darm als gevolg van een verteringsstoornis, een verminderde beweeglijkheid (motiliteit) van de darm of een passagebelemmering. Een verteringsstoornis kan worden veroorzaakt door opname van veel snel gegroeid gras in het voorjaar of de vroege zomer; of als plotseling veel makkelijk verteerbare koolhydraten worden gegeten, zoals veel appels. Een verminderde motiliteit treedt bijvoorbeeld op bij verstopping, zandophoping of te weinig lichaamsbeweging. Een passagebelemmering kan het gevolg zijn van een draaiing van de darm.

› Symptomen

Dieren met een gaskoliek hebben vaak heftige koliek. De buikomvang neemt snel toe, vooral bovenin de flank(en). Doordat er bij sterke gasophoping druk wordt uitgeoefend op het middenrif en de grote lichaamsader worden de ademhaling en de bloedsomloop bemoeilijkt. Dientengevolge krijgen dieren met een ernstige gasophoping een hoge pols en kunnen de slijmvliezen roodblauw van kleur worden.

› Behandeling

In een aantal gevallen van gasophoping in de blinde en de dikke darm kan er door terugstromen van inhoud uit de dunne darm een maagoverlading ontstaan. De dierenarts zal het paard dan sonderen om dit te controleren. Vaak verdwijnt het gas weer nadat de dierenarts een darmontspannend en pijnstillend middel heeft gegeven en het paard wordt afgestapt. Beweging bevordert immers de beweeglijkheid van de darm. Soms is doorsturen naar een kliniek nodig, want de gasophoping kan zo ernstig zijn dat de blinde darm van buitenaf met een speciale lange naald moet worden aangeprikt of dat zelfs een operatie nodig is. Als doorsturen niet nodig is, moet het paard vasten tot het gas verdwenen is en krijgt zo nodig van de dierenarts wat paraffine via de neussonde.

Liggingsveranderingen

Het maagdarmkanaal van een paard is complex gebouwd en veel darmdelen kunnen van ligging veranderen. Als dat gebeurt is chirurgisch ingrijpen vrijwel altijd noodzakelijk. De dunne darm kan 'in de knoop raken' of onbedoeld 'in een gat kruipen', zoals in een ruimte achter de lever (foramen epipoicum) of in de balzak (hernia scrotalis). De dikke darm kan van plaats veranderen 'displacement' of helemaal draaien (torsio coli). Ook kan, vaak bij oudere paarden, een gesteelde vettumor (lipoom) om een darmdeel draaien en deze afsluiten.

Sonderen

Voor het paard op transport gaat naar een kliniek waar een koliekoperatie kan worden uitgevoerd, moet het paard worden gesondeerd. Sonderen gebeurt met een speciale, kunststof slang. Deze zogenaamde neussonde wordt door de dierenarts via de onderste neusgang en de slokdarm naar de maag geschoven, om daarna door middel van

Helaas mocht dit paard niet verder worden behandeld en bij pathologie werd een zeer grote hoeveelheid zand in de dikke darm gevonden.

Veel zand in de mest is met het blote oog al te zien.

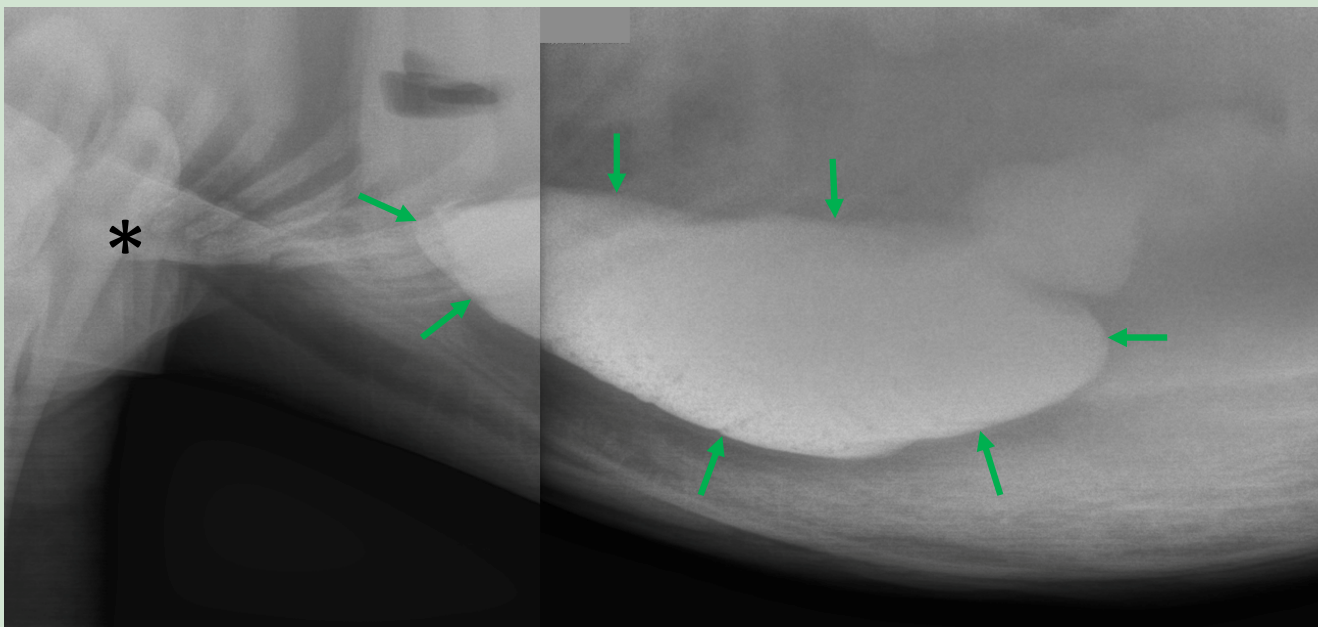

De handschoenproef: in de vingers is veel zand te zien.

zuigen en blazen en eventueel water hevelen, te kijken of er sprake is van een maagoverlading. De reden dat de maag overvuld kan raken met dunne inhoud is dat de darmdelen vóór de afsluiting gewoon doorgaan met darmsappen produceren. Dit vocht kan niet naar achteren worden afgevoerd en loopt dus terug naar de maag. De maag heeft bij een volwassen paard normaliter een inhoud van zo'n acht tot tien liter en kan als er sprake is van meer dan 25 tot 35 liter scheuren. Dan komen maagdarmsappen in de buik en dit leidt tot buikvliesontsteking en de dood van het paard.

Conclusie

Koliek is altijd een spoedgeval. Zeker als het paard wel voor een eventuele koliekoperatie in aanmerking komt moet de dierenarts direct worden gebeld. Een paard met koliek wat afstappen is prima, maar blijf zeker niet urenlang rondzeulen! Het is raadzaam om van tevoren al eens met uw dierenarts en eventueel de verzekering te overleggen wat te doen bij ernstige koliek. Zorg dat u de telefoonnummers van uw dierenarts en uw verzekering altijd bij de hand heeft. •

Op deze röntgenopname van een pony (twee röntgenfoto's aan elkaar geplakt) is goed te zien dat er veel zand in de dikke darm zit. Het sterretje (*) is de elleboog, de groene pijltjes wijzen zand in de dikke darm aan.

Met dank aan dr. Robin van den Boom en drs. Lieuwke Kranenburg, beiden specialist Inwendige Ziekten Paard bij de Universiteitskliniek voor Paarden te Utrecht, en aan drs. Jan Willem de Gooijer, dierenartsenpraktijk De Amstelsreek.